

УДК 821.161.2

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/36-1-18>**Оксана ВЕРТИПОРОХ,***orcid.org/0000-0001-6488-6945*

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри української літератури та компаративістики

Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького

(Черкаси, Україна) *vertiporohoks@ukr.net***ЕКОКРИТИКА ЯК МОДЕЛЬ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ СУЧАСНОГО ХУДОЖНЬОГО
ТЕКСТУ (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНІСТИКИ ЄВГЕНА ПАШКОВСЬКОГО)**

У статті проаналізовано трансформацію екологічної проблематики у прозі сучасного українського письменника Євгена Пашковського. Проблема означено з перспективи екокритичного прочитання – нового для вітчизняного літературознавства напрямку інтерпретації літературних явищ. Означено основні аспекти «зелених студій», художні версії глобальних екологічних проблем, специфіку художності творів на екологічну тематику тощо. Вказано на інтердисциплінарний дискурс екокритики, зв'язок з іншими методологічними підходами у літературознавстві (психоаналізом, семіотикою, постструктуралізмом тощо).

Основою студії є літературознавча інтерпретація екоцентричного аспекту в романах «Вовча зоря» та «Бездоня» Є. Пашковського. Досліджено екологічні мотиви й теми у його творах, зокрема порушення екологічної рівноваги між людським радикалізмом і природними ресурсами у постчорнобильському світі, бачення виходу з цієї кризи, котре полягає у повноцінному єднанні з природою, правічним минулим, визнанням себе частиною земної гармонії, а не повноправним власником. Репрезентовані автором індивідуальні історії маргінальних особистостей засвідчують неприкаяність і дисгармонійність сучасника, загубленого в екологічно-зруйнованому просторі національного буття. Доведено, що романи «Вовча зоря» і «Бездоня» – це результати авторефлексії письменника, вербалізація емоційного дитячого досвіду й мовного потоку юнацьких спогадів з романтичною рефлексією над втраченим сільським екологічно чистим та гармонійним раєм. Підсумовано, що екотексти Є. Пашковського – це не просто романтизовані пейзажні есе, а твори, в яких презентовані складні відносини людини постчорнобильської епохи з навколишнім середовищем, її поступова деградація. У такий спосіб письменник актуалізує психологічні інструменти впливу на реципієнта задля поновлення рівноваги між людиною та природою.

Ключові слова: екокритика, екологічна проблематика, екологічна рівновага, самоусвідомлення, рефлексія, «ліричний музей», міфосвіт.

Oksana VERTYPOROKH,*orcid.org/0000-0001-6488-6945*

Candidate of Philological Sciences,

Associate Professor at the Department of Ukrainian Literature and Comparative Studies

Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy

(Cherkasy, Ukraine) *vertiporohoks@ukr.net***ECOCRITICISM AS A MODEL OF INTERPRETATION OF A MODERN LITERARY
TEXT (BASED ON THE NOVELS OF EUGENE PASHKOVSKY)**

The article analyzes the transformation of ecological problematics in the prose of Ukrainian contemporary writer Eugen Pashkovsky. The problem is defined from the perspective of eco-critical reading – a new trend for the literary phenomena interpretation for Ukrainian literary criticism. The main aspects of «green studios» are identified: artistic versions of global environmental problems, cognitive and educational aspects of the literature, the art specifics of the literature with environmental problematics, and soon. The interdisciplinary discourse of ecocriticism, connection with other methodological approaches in literary criticism (psychoanalysis, semiotics, poststructuralism, etc.) are pointed out.

The basis of the study is a literary interpretation of the ecocentric postmodern aspect in the works of Eugen Pashkovsky. In his works ecological tropes and themes are studied, in particular, the violation of the ecological balance between human radicalism and natural resources, the troubleshooting suggestion of crisis overcoming lying in close communion with the nature, our age-long past, in self-recognition as the part of earthly harmony, not its full owner. The private stories of marginal personalities represented by the author and their travel stories testify to the liness and disharmony of a contemporary, who is lost in the ecologically destroyed space of national existence.

Obviously, the novels “Wolf’s Star” and “The Abyss” are the results of the writer’s self-reflection, verbalization of childhood emotional experience and language flow of childhood memories in order to reconstruct the lost rural ecologically clean and harmonious paradise, “lyrical museum”. In this way, the writer actualizes the psychological tools of influencing the recipient in order to restore the balance between man and nature.

Key words: ecocriticism, ecological problematics, ecological balance, self-awareness, reflection, “lyrical museum”, myth world.

Постановка проблеми. У сучасній філологічній науці існує низка новаторських теоретичних та інтерпретаційних розвідок художніх текстів сучасного літературного процесу. Такі філологічні міркування обґрунтовуються синкретизмом традиційних літературознавчих методів і підходів з новітніми інтерпретаційними концепціями. Сьогодні, окрім постколоніальної критики, психоаналізу, гендерного підходів, продуктивною є екокритика, або «зелені студії» (Баррі, 2008; Горболіс, 2011; Гречішкіна, 2014; Ільїних, 2014). Питаннями збереження екосистеми, гармонії людини й природи переймаються все більше сучасних письменників, отже, актуалізуються основні концепти екоцентризму в літературознавстві.

Аналіз досліджень. Методологію дослідження вибудовано на концепції системного аналізу екологічних аспектів твору (П. Баррі, Л. Горболіс, І. Ільїних), підсиленій інструментарієм теорії постмодерністського тексту (Т. Гундорова, Н. Зборовська, О. Палій). Теоретико-методологічною основою розвідки, окрім названих праць, присвячених екокритичній інтерпретації літератури, стали також праці з проблем психології рефлексії (З. Фройд, Ж. Лакан, І. Смірнов), дослідження з проблем теорії, філософії та історії модернізму й постмодернізму (Ж. Ліотар, Ж. Бодріяр, Ж. Ліповецькі, С. Павличко, Т. Гундорова, Н. Зборовська, Я. Поліщук), праці з теорії міфу та есе М. Епштейна, літературно-критичні статті, присвячені аналізу прози Є. Пашковського (Т. Гундорова, Н. Зборовська, Л. Гавласа, П. Мовчан).

Мета статті – здійснити екокритичне прочитання романістики Євгена Пашковського.

Виклад основного матеріалу. Еколітературі присвячена значна кількість наукових студій, але широкого вжитку такі поняття, як «екокритицизм», «еколітература», ще не набули. Найчастіше останній термін потрактовують так: «література про навколишнє середовище». Згідно із С. Гречішкіною, можна виокремити три основні поняття, до яких звертаються дослідники для означення еколітератури, такі як «література про навколишнє середовище» (“environmental literature”), «екологічна література» (“ecological literature”) та «документальна література про природу» (“nature writing”). Саме ці три терміни найчастіше використовуються науковцями для інтерпретації художніх текстів екологічної спрямованості (Гречішкіна, 2011: 8). Проте потрібно відзначити, що в літературі такого зразка презентовано не тільки глобальні екологічні проблеми, але й художньо відрефлектовані зв’язки людини й природи, вплив людства на навколишнє середовище і навпаки, зміну уявлень людини про довкілля.

Однією з найголовніших ідей екоцентризму є злагоджене співіснування людини та природи, у якому людина постає не як господар природи, а як одна зі складових частин гармонійного природного світу. Такий критичний підхід з’явився у США у 80-х роках (Черіл Глотфелті, Гарольд Фром) на означення загальника «вивчення творів про природу» і у 90-х роках у Великобританії (Джонатан Бейт, Лоуренс Куп).

Екокритики вважають, що природа – це окремішня реальність, не втиснута ні в які системи й координати буття. Звісно ж, людина та створені нею суб’єктивні істини позитивно чи негативно позначаються на цій матриці. Якщо сучасники вважають, що все зумовлено соціумом, генетикою, божественним началом, мовою тощо, то досить слушною при цьому видається саркастична думка Кейт Соупер: «Дірку в озоновому шарі має не мова» (Баррі, 2008: 297). Отже, екокритика у ХХ столітті кинула виклик усім відомим культурологічним теоріям і концепціям, проте не заперечила існування і культури, і матеріальної основи людини, і її внутрішнього духовного буття, що зробило її неодмінно важливим аспектом у розбудові нових теорій.

Можемо стверджувати, що «екокритичне прочитання канонічного тексту починається з пропозиції нового погляду й не обмежується очевидними творами про природу» (Гречішкіна, 2014). Тільки на відміну від традиційної критики (тлумачення зовнішнього як внутрішнього), екокритичне прочитання зосереджується назовні, що стає поштовхом до різноманітних інтерпретацій, а саме постструктуралізму, гендерного підходу, екзистенціалізму (екологічна катастрофа тотальна, втекти вже просто нікуди).

Отже, основними засадами екокритики є перепрочитання відомих творів з екоцентричної позиції, особлива увага репрезентації в них світу природи; застосування таких понять, як «ріст», «енергія», «рівновага», «дисбаланс», «взаємозалежність», «симбіоз»; опрацювання творів, де природа відіграє особливу роль, рефлексивних творів топографічного характеру, есе, тревелогроманів, локальної та спогадової літератури; заперечення «соціального конструктивізму» та «лінгвістичного детермінізму» (Гречішкіна, 2014; Жлуктенко, 2013; Горболіс, 2011).

Переважно у сучасному літпроцесі такими творами є рефлексивні есе про відмову від хаотичного життя й пошук себе через «повернення до природи». Сьогодні є достатньо цікавих та оригінальних наукових досліджень про гармонійне єднання людини й природи у текстах українських

(Лесі Українки, М. Коцюбинського, О. Кобилянської, Б.-І. Антонича, Ліни Костенко, М. Дочинця, П. Сороки) та зарубіжних (Г. Мелвілла, Е. Дікінсон, Ф. Моуета, Г. Торо, У. Уйтмена, М. Прішвина) письменників (Горболіс, 2011; Палій, 2014; Ільїних, 2014; Ткачук, 2011).

В українському прозовому дискурсі часто митці звертаються до радикального погляду, інакше кажучи, прагнуть застерегти нас від загрози доквітлю з боку влади, економіки, техногенних випробувань. Сучасні письменники вважають, що вперше за всю історію людства на землі майже не залишилося справжньої первісної природи, тому що кожен куточок планети зазнає впливу глобального потепління, токсичних відходів, радіоактивних опадів тощо (М. Дочинець, М. Матіос, О. Луцишина, А. Любка, Г. Вдовиченко, Г. Пагутяк, Л. Дереш, В. Діброва, Г. Тарасюк).

Руйнівна людська діяльність, знищення гармонійного співіснування з природою, реальна крихітність екологічного балансу, загроза доквітлю – такими є мотиви творчості одного з українських письменників покоління 80–90-х років ХХ століття Євгена Пашковського.

Екоцентричність світогляду автора на літературному рівні виявляється у низці мотивів та образів, що відображають інтенції гармонізувати взаємодію людини й доквітлю. Так, у романах «Вовча зоря» (1991 рік) і «Бездня» (1992 рік) Є. Пашковський відтворив об'єктивну постчорнобильську реальність на матеріалі власної біографії як результату самоусвідомлення, самопізнання, пригадування внутрішнього досвіду, протікання індивідуальної пам'яті. У «Вовчій зорі» автор позначає епоху через метафору вимирання всього природнього – «вовчої зорі», що веде до самотності, безпритульності, відчуженості чоловіка-одинака та його національного роду, отже, символізована родинна хроніка переростає у всезагальну трагедію нації (Зборовська, 1998). ««Вовча зоря», – пише митець, – це оманливість, легке згасання, подароване тим, з кого вимерхла воля дерзання» (Пашковський, 1991: 45). Національний світ постає «боєм розм'яклої від кам'яної скорботи землі», «пульсом однакової безнадії», «землею, насидженою злом, котра відштовхує рідний полюс, розпорскує душі, аби не загнітілись обезличені люди без місця й спокою в світі» (Пашковський, 1991: 65).

Спостерігаємо, що жорстокі реалії порубіжжя, в якому панують свавілля, зло, заздрість, богозабуття, екологічна катастрофа, з'являються ще з більшою невротичною напругою в романі «Бездня». Весь світ постає як апокаліптична

Прірва-Бездня, в якому зруйнований гармонійний зв'язок між людиною і природою. Цей материнський образ знівченої батьківщини, спустошеного позачася, «образ глибоченного озера з божим храмом на дні» (Пашковський, 1991: 33), рідної «проклятої» землі є знаком фатальної неминучості апокаліпсису, що тотально означається українським митцем у романі. Символ апокаліптичної зорі трансформується в образ кінцевітнього бездонного колодязя, що є алюзією на одне з біблійних пророцтв Іоанна Богослова. Образ бездонні «з кришталевиими водами край лісу ніби стереже пам'ять про те, що на місці прірви стояла колись красуня-церква, яку проковтнув трус землі» (Пашковський, 2005: 24), є репрезентацією авторської «постчорнобильської» екологічної рефлексії: «страшна криниця вигойдуює в душах молодих якусь давню тривогу, що притишено скимлить у їх генах голосом стривожених колись назавжди предків» (Пашковський, 2005: 28). Очевидно, що образ глибочезного озера з Божим храмом на дні у романі стає символом сплюндрованої віками рідної землі. У творі це символ смерті та зла, це прірва, куди «потоплено» не лише «божий храм» (християнську віру й духовність), але й мораль, талант, психічне й фізичне здоров'я (чорнобильська «бездня») сучасного українства.

Письменник, переживаючи духовну та екологічну катастрофу, через власний досвід виписує світ натуралістичними фарбами. Якщо у «Вовчій зорі» «суєта суєт» визначає час без смислу, то в «Бездні» вона позначена чорнобильським апокаліпсисом: «тієї осені по Андріївському узвозі заборонили спалювати падолист, нетлінне каштанове голосіння сліпило зелену скорботу таксі, безрідними ступнями торкало каламуть і мертвіло на посіченій інеєм траві, а новий падалишний жар лип – на оголошення про радіоактивну небезпечність диму, на рейки трамваїв, довічна марнотність оплакувала місто тієї осені» (Пашковський, 2005: 186).

Автор «Вовчої зорі» і «Бездні» прагне відтворити багатоголосся об'єктивного світу через переосмислення «археології» власної суб'єктивності на тлі чарівної природи свого сільського дитинства. Історії письменника розпочинаються ліричними етюдами, пов'язаними із сільським домом, щемливими спогадами: «там на циліндрах мотоцикла висівається іржа, батько на пательні пражить ячмінь для квасу, мати випарює і вишкрібає діжу з-під капусти, крізь марлю з каністри проціджує березовий сік і струшує цідилка від мурашні; там пузаті карасі труться об очерет по ставку, жагуною ікряю будять зелень до зросту, там дід сам

собі розповідає про виселку, виловлюючи павуком потоплені відра з криниці, а згодом прокинуться на вигоні цвіркуни і залоскотуть, і виженуть від обійстя мою забуту за дровітнею тінь» (Пашковський, 2005: 43). Вони (герої), як правило, рефлексують над власною безпритульністю, оскільки потрапляють у хаотичний, жорстокий постчорнобильський світ міської цивілізації.

Треба відзначити, що авторська суб'єктивність, спрямована на самопізнання і відторгнення світу, представлена через гіперболізацію смертоносності та «нечестивості» міста («вовча зоря цивілізації», «безодня міста»), його протиприродності. Якщо у першому своєму романі «Свято» автор, ідучи за В. Підмогильним, акцентував увагу тільки на смертоносності міста, то у «Вовчій зорі» і «Безодні» він звертає увагу на деградацію всієї цивілізації, на хаотичну посттоталітарну дійсність, спроектовану постчорнобильським маргінальним хронотопом, що призводить суб'єкта до межових станів, неврозів, божевіль, герметичності індивідуальної психіки. Автор наголошує на тому, що люди забули, що вони є творінням природи, поставивши себе над усім, позбулися найголовніших моральних цінностей, підкорилися владі грошей та необмежених фізичних задовольень.

Спогади, котрі в романі презентують умиротворення персонажа, дають відчуття істинності життя й моделюють час згідно з психологічним станом, і спокій дає часу насиченість смыслом: «і час бубнявів чеканням: на той рік дадуть повістки, повинь злиже хлам нинішнього літа, вичеше осоку, а вони подумки підбредатимуть до прозорих осінніх вод, до багнетного дуба, до піску в лапистих чаїних слідах, до захирілої вільхи з криничкою в дуплі, що засліплене листопадом, забуде вайлувату дужу постать Миколи, забуде стрибкувату заячу ходу Павла, забуде пісенний азарт Сергія з гайдамацьким усміхом ув очах, щоб вони частіше, тихо-сумно згадували і ждали: от-от увірветься павутина благодатного літа» (Пашковський, 1991: 59). Ці емоційно-психологічні і символізовані «повернення додому» позначені настроями благодатного спокою, земного щастя, щирої радості у гармонії з природою і водночас настроями туги й печалі від швидкоплинності та минуцості цього повернення. Ці пошуки спокою і гармонії, адже «міра життя – міра спокою», є особливо значущими для суб'єкта, який пізнав психотичні стани, тому бачимо, що в таких епізодах митець є надзвичайно піднесеним («кохання буяло», «ліс дихав», «я е!») (Пашковський, 1991: 144) тощо). Усі герої «Вовчої зорі» прагнуть досягнути гармонії з природою, тому дитячий світ радості та неімітованої

щирості постає в насичених ліричних фарбах. Оповідь письменника, таким чином, ґрунтується на ідеальному світі міфу. Для його героїв романтизація дитинства (до речі, прикметна ознака сучасної літератури (Гундорова, 2005)) – це той прихисток, куди ховається особистість від жорстокого, маргінально-апокаліптичного, хаотичного світу сучасної цивілізації.

Кожна річ у світі письменника наділяється особистісною, тобто ліричною, цінністю. Призначення цієї ліризації означає бажання розкрити глибоке значення речей у людському житті. У цьому аспекті символічним є образ свічки. У Є. Пашковського вона є своєрідним атрибутом, що супроводжує всіх героїв «Вовчої зорі» та «Безодні». Свіча нагадує про життя, що тремтить у непевному просторі, тому образ її варіюється від малесенької свічки зі слабким вогником, що хитається від руху повітря і щохвилини може згаснути, до яскравої полум'яної свічі. У тексті яскраво горить «сільська, яблуневоцвіта свіча» тоді, коли герої повертаються до рідного дому, коли постає «дитинне вмиротворення», «свічкове прозріння», отже, життя є повноцінним, благодатним. Коли ж герої надовго покидають рідну домівку («невідспіваний біль прощання з околицею»), то свіча – це «тріск полум'я на мерлинах» (себто, відхід від життя), що «кидає» героїв у шал «безпритульного блукання» (Пашковський, 1991: 189). Як бачимо, свічка горить протягом сюжетних перипетій персонажів, переносючи у площину простої наочності складний і багатогранний процес людського життя, що увиразнюється душевним умиротворенням і справжністю рідного сільського світу («свіча горить») та смертоносністю міської цивілізації («свіча гасне»). Отже, кожен герой Є. Пашковського мислить своє життя у двох вимірах: спочатку – це благодатна пора юності й дитинства, що в автора асоціюється з «яблукастою зорею» («сходить врочиста, неймовірно яскрава проти місяця яблукаста зоря, що розплавляє мозок на кличне примарне огниво для тих, що з вигуками біжать слідом, – збирати ягоди і вдома засипати бутлика цукром <...> згадувати друзів, рибалку в літі, болісне світло перших прощань» (Пашковський, 1991: 123)), потім це пора згасання пориву життя, пора хворобливого потягу до смерті, зумовлена «вовчою зорею» сучасної цивілізації, що «зманює і спалахує у ворохобній пільмі на єдину мить» (Пашковський, 1991: 197).

Є очевидним, що сільський світ у текстах презентовано через різноманітні символи й художні деталі, що можна інтерпретувати як вихід творчого суб'єкта в природу, як у простір раю. Водночас треба

відзначити, що особистісна наповненість деталей дає змогу говорити про ліричний «сільський музей» Є. Пашковського. Поняття «ліричного музею», що поєднує річ і слово, а також відповідну йому царину дослідження, а саме реалогію, вводить М. Епштейн для означення досвіду розкриття присутності ліричного начала в глибині речей (Епштейн, 1988: 304). Це охудожнене «збирання» сільських речей у своєрідний «сільський музей» – характерна особливість автобіографізму Є. Пашковського, обумовлена психологічним неприйняттям апокаліптичного міста: «Київ мені спохабив душу відразу, як я сюди приїхав, заглищений, зросійщений, ворожий плєбс» (Пашковський, 2001: 3). Отже, центральною ідеєю твору є неминучість розплати людства за спожи- вацьке та хижацьке ставлення до навколишнього середовища. Саме тому проза Є. Пашковського набуває гіпертрофовано-героїчного характеру, що, окрім акцентованого авторського бунту в текстах, реабілітує ідеальне як первозданну, предвічну природу сутність. Отже, сучасний митець стає носієм екоцентричної свідомості.

Авторська модернізація мовлення тісно пов'язується з архаїчністю смислів, тобто авто- рефлексія відтворює архетипні моделі. Сучасний світ тотально заперечується загалом як апокаліп- тична безодня, тому романи «Вовча зоря» й «Без- одня» репрезентують еволюцію авторефлексив- ного художнього мислення письменника. Отже, з'являється міфологічна епопея, котра моделює архетипний образ пророка як промовця, що під- носиться над простором і над часом і намагається захистити рідний край від руйнівного натиску циві- лізації задля підтримки споконвічного порядку, гармонійних стосунків між людиною та природою.

Висновки. Отже, сучасна літературна твор- чість та енергетика художнього слова позитивно впливають на розвиток стосунків людини з при- родою та початок виходу з екологічної кризи. Тема порушення екологічної рівноваги, екоцен- тричні аспекти у творчості сучасних письменни- ків набувають важливих акцентів: відмежування людини від природи, насильницькі й радикальні дії людства призвели до ситуації, коли буття біо- сфери, усіх живих істот на планеті нині перебу- ває в небезпеці. Євген Пашковський у всіх творах апелює до читачів задля усвідомлення значущості екологічної гармонії, адже лише так людина може відновити втрачену духовність, зберегти свою ідентичність і власну екзистенцію. Автор акцен- тує увагу на тому, що навіть новітня техногенна цивілізація не в змозі знищити ностальгію людини за первісним міфологічним корінням, яке гаран- тує органічну цілісність і злитість з навколишнім середовищем. Екоцентричність світогляду пись- менника на художньому рівні виявляється у низці мотивів та образів, котрі презентують нарративні стратегії, спрямовані на гармонізацію відносин людини й довкілля.

Підсумовуючи все вищезазначене, доходимо висновку, що екокритика – це новий напрям у літературі, який розглядає творчий доробок пись- менників з позицій біоцентризму, людина для еко- логічної критики є єдиною системою з природою, а не окремим об'єктом. Оскільки екокритицизм має достатню науково-методологічну базу, кон- кретні проблеми й цілі, які потребують ґрунтовної наукової обсервації, можемо впевнено зазначити, що дослідження в цій галузі літературознавства є досить перспективними.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Баррі П. Екокритика. *Вступ до теорії: літературознавство і культурологія*. Київ : Смолоскип, 2008. С. 292–317.
2. Горболіс Л. Екокритичні виміри української літератури: доцільність і прийнятність застосування (на прикладі «Лісової пісні» Лесі Українки). *Філологічні трактати*. 2011. № 3. С. 5–10.
3. Гречишкіна С. К вопросу исследования современной литературы о природе: аспекты изучения эколитературы. *Вестник Томского государственного университета*. 2014. URL: [https://docviewer.yandex. ua/?url=yaserp%3A%2F%2Fjournals.tsu.ru%2Fuploads%2Fimport%2F1090%2Ffiles%2F387_008.pdf&lang=ru&c=5575](https://docviewer.yandex.ua/?url=yaserp%3A%2F%2Fjournals.tsu.ru%2Fuploads%2Fimport%2F1090%2Ffiles%2F387_008.pdf&lang=ru&c=5575).
4. Гундорова Т. Післячорнобильська бібліотека. Український літературний постмодерн. Київ : Критика, 2005. 263 с.
5. Жлуктенко Н. Структури екотексту в романі Т. Корагесена Бойла «Завіса з тортильї». *Літературознавчі студії*. 2013. Вип. 37. Ч. 1. С. 287–295.
6. Зборовська Н. Феміністичні роздуми. На карнавалі мертвих поцілунків. Львів: Літопис, 1999. 236 с.
7. Ильиных И. Экологическая этика. Москва ; Берлин : DirectMEDIA, 2014. 734 с.
8. Палій О. Екологічний постмодернізм у чеській прозі (роман Мілоша Урбана «Водяник»). *Компаративні дослідження слов'янських мов і літератур*. 2014. № 24. С. 356–362.
9. Пашковський Є. Безодня. Львів : Піраміда, 2005. 242 с.
10. Пашковський Є. Вовча зоря. Київ : Молодь, 1991. 215 с.
11. Пашковський Є. Є дві категорії людей, приречених на схиму, – це письменники і монахи. *Кур'єр Кривбасу*. 1998. № 118. С. 3–7.
12. Пашковський Є. Слово й самотність. Есей, виголошений перед спудеями Києво-Могилянської академії. *Літературна Україна*. 2001. № 7. С. 3.

13. Ткачук М. Людина і природа в українській літературі крізь призму екокрітики. *Дивослово*. 2011. № 6. С. 52–56.
14. Эпштейн М. Вещь и слово. О лирическом музее. *Парадоксы новизны*. Москва : Советский писатель, 1988. С. 304–309.

REFERENCES

1. Barri P. Ekokrytyka [Ecocriticism]. *Vstup do teorii: literaturoznavstvo i kulturolohiia*. Kyiv : Smoloskyp, 2008. P. 292–317 [in Ukrainian].
2. Horbolis L. Ekokrytychni vymiry ukrainskoi literatury: dotsilnist i pryiniatnist zastosuvannia (na prykladi “Lisovoi pisni” Lesi Ukrainky) [Ecocritical measurements of Ukrainian literature: suitability and admissibility of the application (by example of “The Forest Song” by Lesya Ukrainka)]. *Filolohichni traktaty*. 2011. Issue 3. P. 5–10 [in Ukrainian].
3. Hrechyshkyna S. K voprosu yssledovaniya sovremennoi lyteratury o pryrode: aspekty yzucheniya ekolyteratury [On contemporary nature literature studies: The aspects of ecological literature research]. *Vestnyk Tomskoho hosudarstvennoho unyversyteta*. 2014. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/k-voprosu-issledovaniya-sovremennoy-literatury-o-prirode-aspekty-izucheniya-ekoliteratury/viewer> [in Russian].
4. Hundorova T. Pisliachornobylska biblioteka. Ukrainyskyi literaturnyi postmodern [The Post-Chornobyl Library. Ukrainian Literary Postmodernism]. Kyiv: Krytyka. 2005. 263 p. [in Ukrainian].
5. Zhluktenko N. Struktury ekotekstu v romani T. Korahesena Boila “Zavisa z tortyli” [Structures of ecotext in the novel “Curtain of tortilla” of T. Coraghessan Boyle]. *Literaturoznavchi studii*. 2013. Issue 37. P. 287–295 [in Ukrainian].
6. Zborovska N. Feministychni rozдумы. Na karnavali mertvykh potsilunkiv [On the carnival of dead kisses. Feminism reflections]. Lviv: Litopys. 1999. 236 p. [in Ukrainian].
7. Ylynykh Y. Ekolohycheskaia etyka [Environmental ethics]. Moskva ; Berlyn: DirectMEDIA. 2014. 734 p. [in Russian].
8. Palii O. Ekolohichni postmodernizm u cheskkii prozi (roman Milosha Urbana “Vodianykh”) [Ecological postmodernism in Czech prose (Miloš Urban’s novel “Water”)]. *Komparatyvni doslidzhennia slovianskykh mov i literatur*. 2014. Issue 24. P. 356–362 [in Ukrainian].
9. Pashkovskiy Ye. Bezodnia [Abyss]. Lviv: Piramida. 2005. 242 p. [in Ukrainian].
10. Pashkovskiy Ye. Vovcha zoria [Wolf Pack]. Kyiv: Molod. 1991. 215 p. [in Ukrainian].
11. Pashkovskiy Ye. Ye dvi katehorii liudei, pryrechenykh na skhymu, – tse pysmennyky i monakhy [There are two categories of people doomed to schema: writers and monks]. *Kurier Kryvbasu*. 1998. Issue 118. P. 3–7 [in Ukrainian].
12. Pashkovskiy Ye. Slovo y samotnist. Esei, vyholoshenyi pered spudeiamy Kyievo-Mohylianskoii akademii [Word and loneliness. Essay, pronounced before the students of the Kyiv-Mohyla Academy]. *Literaturna Ukraina*. 2001. 19 lypnia. P. 3. [in Ukrainian].
13. Tkachuk M. Liudyna i pryroda v ukrainskii literaturi kriz pryзму ekokrytyky [Human and Nature in Ukrainian Literature in the aspect of ecocriticism]. *Dyvoslovo*. 2011. Issue 6. P. 52–56 [in Ukrainian].
14. Epshtein M. Veshch y slovo. O lyrycheskom muzee [Thing and Word. On the Lyrical Museum]. *Paradoksy novyzny*. Moskva: Sovetskiy pysatel, 1988. P. 304–309 [in Russian].